

Koordddansen in de Kaukasus

*Voor mijn ouders,
voor Anna*

Olaf Koens

Koordddansen in de Kaukasus

Reis door Ruslands
onbeheersbare achtertuin

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

© 2012 Olaf Koens

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Henrieke Korten

Register Yulia Knol

Omslagontwerp Bureau Beck

Ontwerp binnenwerk Yulia Knol

Omslagfoto Jonas Bendiksen/Hollandse Hoogte

Topografische kaart Marcel Groenen/Macareves

Gedicht Vladimir Majakovski *Gedichten, 1913-1917*. In: *Werken*,

uitgeverij G.A. Van Oorschot, Amsterdam, vertaling Marko Fondse

NUR 686

ISBN 978 90 468 0939 6

www.nieuwamsterdam.nl/koers

Inhoud

Inleiding	
Krabbenpoten	11
ABCHAZIË	
Palmbomen aan flarden	17
TSJETSJENIË	
Geen Zwitserland	43
SOTSJI	
Dat mag best wat kosten	76
AZERBEIDZJAN	
Onbeduidende bloggers	99
DAGESTAN	
Als de sterren stralen	125
INGOESJETIË	
Friesland in de Kaukasus	153
TSJERKESSIË	
Mineraalwater	169
GEORGIË	
Het zwaard en de wijn	194
ARMENIË	
De herberg verslindt zijn gasten	220
Dankwoord	243
Noot van de auteur	245
Literatuur	246
Register	247

MOET U HOREN!

*Moet u horen!
Ze steken toch sterren aan, niet?
Dan is daar behoefte aan toch, en dus
heeft iemand die glimmertjes graag,
anders noemt hij ze toch geen parels, die rocheltjes?
Opgetornd tegen
de stofstorm in de hitte des daags.
Stuift hij binnen bij God de Vader,
als de dood dat hij al te laat is,
huilt,
kust Hem de handen vol aders,
smeekt
God hem althans
één ster te laten,
zweert
dat hij niet tot een lot zonder ster in staat is!
Gaat dan zijns weegs,
uiterlijk kalm,
– maar dat is maar bedrog –
en stelt iemand de vraag:
«Nu voel je beter, hè,
Niks aan de hand?!»
Moet u horen!
Ze steken toch sterren aan, niet?
Dan is daar behoefte aan, toch?
Dan heeft dus toch iemand graag
dat er boven de daken avond aan avond
althans één ster ontbrandt?!*

– Vladimir Majakovski, 1914

Inleiding

Krabbenpoten

‘Klang!’ De haan van het handpistool slaat met een schelle klap terug. Mijn buurman heeft de loop op mijn voorhoofd gezet, vlak boven mijn neus. De knal, het trillen van de veer en zelfs de grijns van mijn buurman slaan een echo door de rommelige Sovjetportiek met de gebroken tegels en de vierkante brievenbusjes. Het gele peertje dat ik ’s ochtends in de fitting boven de voordeur heb gedraaid wordt weerkaatst op zijn gladgeschoren hoofd. ‘Ik bedoel maar,’ zegt hij. ‘Die muziek van jou kan best wat zachter.’

Ineens begrijp ik waarom een halve minuut eerder Marina lijkleek binnenstapte. Mijn buurman stond met het pistool te wachten. Het was onze housewarming, een feest omdat Anna een paar dagen eerder een huurcontract had getekend en we ten minste een jaar in een prachtig appartement in het centrum van Moskou zouden gaan wonen. Een deel van mijn koffers staat nog onuitgepakt in de gang. In de keuken drinken vier Franse vrienden de wijnvoorraad leeg, gasten roken in de gang, in de woonkamer wordt gedanst en de pianostemmer die de hele dag in de weer is geweest met de stoffige piano zit in een hoek met een fles wodka. Ik dacht dat Marina bibberde omdat het buiten zo koud was.

‘Natuurlijk,’ stotter ik. ‘Zachter. Dat kan best. Komt in orde.’ Zonder om te kijken loop ik naar binnen, draai de deur op slot en trek de stekker uit de versterker. De rest van de avond klinkt de muziek uit de slappe speaker van mijn laptop.

Bij andere burens haal ik de volgende ochtend verhaal. ‘Trek het je niet aan,’ zegt Irina Petrovna, een vrouw op leeftijd, die op de tweede verdieping woont. ‘Die jongen is in de Kaukasus ge-

weest, dat snap je toch?’ Ze haalt haar schouders op. ‘Je kunt beter de geraniums water geven. Kijk maar, ze staan er somber bij. Je hebt toch wel een paar lege flessen in huis? Je moet ze vullen met kraanwater, een dag laten staan en dan alleen de bovenste helft uitschenken,’ legt ze uit. In Moskou is het kraanwater zo vervuild dat zelfs geraniums er niets aan hebben.

‘Hij zwaaide met een pistool,’ zeg ik nog.

Volgens Irina Petrovna heeft klagen geen zin. ‘Het is een familie van politieagenten, de vader is nog erger. Die jongen heeft in de eerste Tsjetsjeense oorlog gevochten en is later nog een keer uitgezonden tijdens de tweede. Geen wonder dat-ie een beetje verknipt is. Hou je maar gewoon koest. Je moet de geraniums water geven, dan komt het vanzelf goed.’

Drie jaar later zit ik tussen Noord-Koreaanse gastarbeiders op een vlucht uit Vladivostok. Op het moment dat ik met een zak vol knaloranje krabbenpoten in het vliegtuig zit, stapt in de Dagestaanse hoofdstad Machatsjkala een jonge vrouw op de bus, ook op weg naar Moskou. Mijn vlucht duurt zeven uur, haar busrit zeker achttien. Terwijl ik in Moskou mijn kleren was, de geraniums water geef en de laatste uurtjes van de nacht probeer te slapen, bereidt Zjennet Abdoellajeva zich voor. Ze frommelt de bomgordel weg en stapt in de metro. Een paar minuten voor acht in de morgen, tijdens de piek van het spitsuur, blaast ze zichzelf op.

Vanwege de jetlag kan ik niet slapen. Vladivostok heeft een tijdsverschil van acht uur met Moskou. Ik ben ’s ochtends om zes uur klaarwakker en probeer de notities van een verhaal uit te werken. Een nieuwssite meldt dat er ‘problemen in de metro’ zijn. Ik wil een omelet bakken, maar kijk de berichten nog eens na. Het ‘probleem’ is opeens een aanslag. ‘Overall doden’, lees ik ergens op Twitter. Ik ren de deur uit.

Het verkeer naar het centrum staat muurvast, als altijd. Ik aarzel, maar ren naar een metrostation. De passagiers zijn zenuwachtig, ze kijken steeds over hun schouder. Niemand leest. Wanneer iemand op het laatste moment een wagon binnenspringt, slaat bij

veel mensen het hart een slag over. Op de halte Leninbibliotheek heeft de politie de overstap afgesloten. Ik sprint over de roltrappen omhoog en ren langs het Manegeplein, langs het Historisch Museum, over het Revolutieplein, langs het Bolsjoitheater naar Loebjanka. Ambulances rijden over de trottoirs. Brandweerlieden dalen in de metrotunnels af om mensenlevens te redden. Sommige slachtoffers komen onder het bloed weer naar boven. Ondertussen is de eerste schoonmaakploeg bezig de bloedsporen over te verven. De opgeblazen wagons worden in stukken geknipt. Nog diezelfde avond gaan de stations gewoon weer open. Terreuraanslag of niet, zonder metro ligt het raderwerk stil.

‘Het is waar! Het is godverdomme waar!’ zegt een Russische collega die eerder op het plein was dan ik. Hij kan zijn woede moeilijk onder controle houden. We kijken met verbazing naar de goed gecoördineerde reddingsoperatie. Helikopters vliegen af en aan, gewonden worden buiten het zicht van de pers afgevoerd naar ziekenhuizen. ‘Die kutteroristen,’ zegt mijn collega. ‘Ik zat vorige week nog naar die videoboodschap te kijken,’ vertelt hij. Een paar dagen later kijk ik ook naar de korrelige opname. Via YouTube geven de terroristen af en toe een teken van leven. ‘Als de Russen denken dat de oorlog alleen op de televisie is, hebben ze het mis. We zullen het geweld naar hun eigen voordeel brengen, ver weg van onze Kaukasus,’ verklaarde de Tsjetsjeense rebelleinleider Dokoe Oemarov. Op de radio worden de namen voorgelezen van mensen die de aanslag overleefd hebben. Met knikkende knieën schrijf ik op een plantenbak op het plein een reportage, de laptop vangt nog net een wiferverbinding van een café op de hoek van het plein op. Ik stuur het eerste verslag, net een paar minuten te laat voor de deadline van *Het Parool*.

Wanneer de gewonden zijn afgevoerd is Koezentski Most, een metrostation met een overstap naar de halte Loebjanka, gewoon open. Er heerst een serene rust. Iedereen doet alsof er niets aan de hand is. Terwijl achter in het station politieagenten de lijkkisten wegdragen, lossen wachtende passagiers nonchalant sudokupuzzels op. De rest van de dag schrijf ik nog drie reportages en vertel

ik op allerlei radiostations over de aanslag. ‘Hoe is de sfeer, wat zie je?’ vragen de presentatoren steevast. En vooral: ‘Wie zit er achter deze bloederige aanslag?’ Ik herhaal wat iedereen herhaalt: extremisten uit de Kaukasus. Ik realiseer me dat ik te weinig weet om uit te leggen wat hun motieven zijn.

Later op de avond breekt er iets in me. Je bent als correspondent de buitenstaander. Je staat midden in het verhaal maar hoort er eigenlijk niet bij. Maar Moskou is ook mijn stad. Ik koop witte anjers bij een bloemist die vraagt of ik een familielid heb verloren en stap weer op de metro, waar nog altijd niemand praat. Ik stap over op de rode lijn naar Park Koeltoeri, maar stap niet uit. Overal liggen bloemen, knuffels en branden kaarsjes. Een jonge vrouw kruipt over de grond en huult als een hond. Vijf stations later stap ik uit op het Loebjankastation. Ik sta oog in oog met president Dimitri Medvedev. Hij heeft geen bodyguards of politieagenten bij zich. We leggen allebei bloemen en lopen door.

Op weg naar huis zit ik in de metro naast een huilende, oudere vrouw. Ik houd twintig minuten lang haar hand vast, tot ze uitstapt. Ze durft me niet aan te kijken. De hele dag heb ik niets gegeten. In de koelkast liggen nog de krabbenpoten uit Vladivostok. Met de botte kant van een groot mes breek ik de scharen, pel het vlees uit de poten en bak er een omelet van. In de keuken val ik in slaap.

Sinds deze aanslag is de Kaukasus het leitmotiv in mijn journalistieke werk. Ik reis tientallen keren in gammele vliegtuigen naar de bergachtige regio en trek maandenlang heen en weer tussen de Zwarte en de Kaspische Zee. In Moskou, honderden kilometers verderop, is de Kaukasus nooit ver weg. Het woord ‘Kaukasus’ alleen al gonst door de stad vol verbazing, woede, liefde en haat. Door mijn vreemde accent denken sommige Russen dat ik zelf uit de Kaukasus kom. Er volgen meer aanslagen en ik word in elkaar geslagen, bedreigd en bestolen, en toch blijft het gebied me fascineren. Tijdens mijn eerste reizen in de regio zat de macht in Moskou gebeiteld, de laatste maanden is er steeds meer protest.

Mede vanwege het wanbeleid in de Kaukasus is de onvrede groter dan ooit. De Kaukasus is Ruslands achillespees. De Kaukasus gijzelt iedereen.

Moskou, februari 2012

ABCHAZIË

Palmbomen aan flarden

In een verlaten straat van Soechoemi klinkt een vreemd geluid. Het is een kooi waarin een beer neurotisch heen en weer loopt. Elke paar seconden slaat zijn neus tegen dezelfde spijl. Russische toeristen in zwemkleding lopen het imposante beest voorbij zonder echt te kijken. Aan de kooi hangen twee bijzondere bordjes. Eerst dacht dat ik er 'Niet voeren' stond. Maar er staat juist: 'Wel voeren: fruit, groenten, nootjes en zonnebloemzaden'. Op het bordje ernaast staat: 'Verboden te voeren: vlees, worstjes en alcohol'.

'Ach, Misja!' roept een man met een platte pet tegen de beer. 'Klap eens in je handjes!' De beer kijkt even op en slaat zijn snuit nog eens tegen de spijl, waarop de man naar mij kijkt. 'Ik ken hem nog van toen hij een dreumes was. Vorig jaar nog was het zo'n schatje. Hij lijkt nu volwassen, maar het is een jonge beer. Heb je een sigaret bij je?' Iedereen in de Kaukasus vraagt om sigaretten. Van soldaten die op wacht staan tot regeringsleiders die zonder portemonnee de deur zijn uitgelopen. Ik geef de man een sigaret uit een pakje dat ik voor dit soort gelegenheden bij me heb. 'Kijk eens, Misja! Een sigaretje!' De beer gaat plots op zijn achterpoten staan en klapt twee keer in zijn berenhanden. De man werpt de peuk door de tralies en de beer slokt de Lucky Strike op.

Abchazië heeft een eigen leger, en eigen paspoorten, grenswachters en kentekenplaten, en toch bestaat het niet. Na de val van de Sovjet-Unie vochten de Abchazische separatisten met de hulp van huurlingen een bloedige strijd tegen Georgië om de onafhank-

lijkheid. Vrede kwam er nooit, het gebied bleef in diplomatieke termen een *frozen conflict*. Terwijl Rusland er de afgelopen vijftien jaar de lakens uitdeelde, staakten de strijdende partijen het vechten en probeerden de inwoners een gewoon leven op te bouwen. Maar na de korte invasie van Georgië in Zuid-Ossetië in 2008 erkende Rusland de onafhankelijkheid van de ministaatjes. Ook Nicaragua, Venezuela en het eilandje Nauru zetten op aandringen van Rusland een handtekening onder de onafhankelijkheidsverklaring van Abchazië. Voor de rest van de wereld blijft de kuststrook langs de azuurblauwe Zwarte Zee simpelweg een Georgische provincie.

Het land inkomen is niet gemakkelijk. Nadat ik in de zomer van 2009 in Moskou twee keer voor een gesloten Abchazisch consulaat in Moskou heb gestaan, probeer ik het via de mail. In een chaotisch Wordbestand moet ik allerlei gegevens invullen en dien ik een handtekening te scannen en op te sturen. ‘Een recente pasfoto is niet noodzakelijk, maar wordt wel gewaardeerd’ staat er onder aan het formulier, dat ik naar midraconsul@mail.ru moet sturen. Het is een geruststellende gedachte dat het ministerie van Buitenlandse Zaken van het ministaatje een gewoon e-mailadres gebruikt. Erg serieus komt het allemaal niet over.

Bij de grens belt een verveelde militair naar de hoofdstad Soechoemi om te controleren of mijn e-mail daadwerkelijk is aangekomen. Boven de grenspost wappert de vrolijke Abchazische vlag, groen-wit gestreept met een rood vlak waar een open hand en een paar sterren in staan. Omdat iedereen in Soechoemi zit te lunchen moet ik een half uur wachten. Een soldaat laat me op z'n telefoon een foto zien van de marihuana die hij zelf in de bergen kweekt. ‘Ik moet hier nog twee maanden blijven, daarna kom ik terug. Als je wilt neem ik je mee. Dit is zulk sterk spul, dat zelfs een Nederlander onder de indruk zal zijn.’ Na het verlossende telefoontje moet ik een verplichte ‘verzekering’ kopen. Ik krijg korting omdat de beampte van het verzekeringsbedrijf medelijden met me heeft. Rusland heeft namelijk een paar weken eerder

onder leiding van Guus Hiddink het Nederlands voetbalelftal met 3-1 verslagen. Hij vraagt me of we niet van plan zijn Guus' Nederlandse paspoort af te pakken. Ik antwoord dat ons land zo niet in elkaar steekt.

De hoofdstad Soechoemi ziet er van ver prachtig uit. Maar wie de stad binnenrijdt, ziet hoe het grootste deel aan flarden is geschoten. Tussen de palmbomen staat een levensgroot mozaïekbeeld van Lenin. Als je goed kijkt glimlacht de kale revolutionair een beetje. Waar vroeger de sanatoria en de theaters waren, staan nu kioskes die bier en chips verkopen. In een hoek van een prachtige botanische tuin vol bomen uit Mozambique, Brazilië en de Caribische eilanden staat een legertruck met een lanceerinstallatie. Het enige nieuwe gebouw in de stad is een hotel dat door een Turkse firma in een paar weken uit de grond is gestampt. In mijn hotelkamer valt de douchecabine uit elkaar wanneer ik er een handdoek overheen gooi. In de garderobekast zit een ingebouwde safe van een Chinees merk, met een instructie in het Russisch: 'De universele code 1111 opent elke kluis', staat er in een krakemikkige vertaling. Ik verstop mijn paspoort dan maar in de koelkast van de minibar.

Op een pleintje op de boulevard wordt geschaakt. Een bejaarde man zonder tanden veegt me lachend van het bord en schenkt me als troost een glas wijn in. Tussen de stukgeschoten huizen bloeien fruitbomen. Jongeren duiken van de aan wal gelopen schepen het water in. Abchazië is een paradijs.

Beroving

'Waar kom je vandaan? Laat me raden, ver van hier. Wolgograd?' In een café aan de boulevard van Soechoemi komt een man van een jaar of dertig met een pet tegenover me zitten. 'Als ik het niet in vijf keer kan raden, krijg je een fles van me.' Hij zwaait de scepter over een klein café aan de boulevard. Zijn vrouw is aan het koken, een oudere man wakkert met een stuk karton de houtskooltjes aan waarboven een versgeslacht schaap wordt ge-

grild. ‘Je zou natuurlijk uit Moskou kunnen komen, maar dat is te gemakkelijk. Je hebt bovendien een licht accent. Je bent een Let. Niet? Een Pool? Of wacht, een Duitser misschien? Laat maar, je komt gewoon uit Moskou!’ Adgoer geeft het op en zet een karaf ijskoude witte wijn op tafel. We praten tot half drie in de nacht. Hij vertelt over de corruptie, het politieke geweld en fluistert dat zijn vrouw uit Georgië komt. ‘Maar dat mag niemand hier weten. Ze zijn hier verschrikkelijk racistisch geworden.’

Wanneer de elektriciteit uitvalt, is het tijd om langs de kade naar het Turkse hotel te lopen. Om niet in een gat te vallen moet ik de hele route met mijn telefoon bijschijnen. Ik ben er bijna, als er in het flauwe licht plots een stuk of zes schoenen oplichten. ‘Wat moet je hier?’ vraagt er een.

‘We gaan niet moeilijk doen,’ zegt de ander. ‘We hoeven niet te vechten. We beroven je gewoon. Niet tegenstribbelen, doe maar gewoon alsof er niets aan de hand is. Hier met je portemonnee.’ Ik zet het op een lopen maar struikel over mijn sandalen. De mannen halen hard naar me uit, ik krijg klappen op mijn hoofd en voel bloed uit een neusgat stromen. Ik geef de portemonnee gelijk af maar krijg nog een trap na. ‘Pak z’n telefoon,’ roept iemand terwijl ik opkrabbel. ‘Laat maar,’ zegt een ander, ‘hier kopen we wel een telefoon voor.’

Ik strompel terug naar het Turkse hotel, waar paniek ontstaat zodra ik binnenkom. De receptioniste die me eerder die dag met een nors gezicht de sleutel overhandigde, legt me op een bank en dept met een paar watten liefdevol mijn bloedende neus. Ik vraag de nachtportier of hij de politie wil bellen. ‘De politie? Ben je helemaal? Ik pak ze zelf wel!’ Hij trekt een handwapen uit zijn kontzak en stormt naar buiten. De receptioniste belt de politie, waarschijnlijk om te waarschuwen dat de portier met een pistool loopt te zwaaien. ‘Arme jongen,’ zegt ze. ‘Nu ga je vast heel nare dingen over ons land schrijven.’

Een kwartier later remt een busje met piepende banden voor het hotel. Een kleine man met een grote pet stapt uit, naast hem komen drie brede kerels met kalasjnikovs staan. Ik probeer me

netjes voor te stellen, maar mijn gezicht is zo opgezwollen dat praten moeilijk gaat. Ik leg zo goed en zo kwaad als het gaat uit wat er aan de hand is. ‘Ik weet genoeg,’ zegt de majoor. ‘Jullie telefoons!’ brult hij tegen de drie zware jongens. Om niet vier keer hetzelfde verhaal te vertellen legt hij vier mobieltjes op tafel, draait een paar nummers en wacht tot iedereen opneemt. ‘Ja! Ik ben het, godverdomme!’ schreeuwt hij. De vier slaperige agenten luisteren aandachtig aan de andere kant van de lijn. ‘Alle jongeren oppakken, geen vragen stellen en gewoon de bak in slingeren tot ik terugkom. Iedereen! Nu! Over de kade, en rap een beetje, stel-letje klootzaken! Opschieten!’ Hij blaast het kaarsje op tafel uit, er is inmiddels weer stroom. De nachtportier komt poolshoogte nemen, maar de kerels met de kalasjnikovs duwen hem weer naar buiten. Op een blanco vel papier stelt hij mijn verklaring op, die ik met trillende handen onderteken. ‘Heb je het hier een beetje naar je zin?’ vraagt de kleine man met de grote pet. Ik knik. Plots trekt hij een serieus gezicht. ‘Toch nog een vraag. Aan wie hebben jullie in Nederland de grootste hekel?’

Ik zou het niet weten. ‘Een politicus?’ vraag ik.

De majoor barst in lachen uit. ‘Een politicus! Hoe verzin je het. Wat dacht je van Guus Hiddink, of zijn jullie al vergeten dat wij die wedstrijd gewonnen hebben! Morgenochtend zie ik je om negen uur op het bureau.’

‘We hebben ze niet gevonden,’ zegt de agent de volgende morgen, duidelijk moe na een hele avond patrouilleren. ‘Maar omdat je een buitenlander bent, mag je langskomen bij de hoofdinspecteur.’ We lopen een paar rondjes in het politiegebouw. Overal hangen foto’s van gezochte criminelen, buiten staan gestolen auto’s en houden potige mannen met machinegeweren de wacht. Na een kort gesprek schuift de hoofdinspecteur me een briefje van 1000 roebel toe. ‘Je moet toch ergens van leven,’ zegt hij. Ik neem het aan. ‘En voor de zekerheid krijg je de komende dagen twee van onze kerels mee. Je weet maar nooit. Niet opschrijven dat we allemaal criminelen zijn. Er zitten gewoon een paar rotte appels tussen.’

De twee agenten hebben er duidelijk geen zin in. Ze zijn net klaar met hun nachtdienst. Een kijkt naar mijn hoofd waar een paar krassen en builen op zitten. ‘Je hebt er toch zelf wel eentje kunnen raken?’ vraagt hij.

‘Het was donker,’ zeg ik.

‘Al was het maar een kleine tik. Je moet jezelf verdedigen, dat is een kwestie van eer.’ We stoppen voor een kop oploskoffie bij een cafeetje in een verlaten stationsrestaurant. Er is in geen twintig jaar een trein gestopt.

‘We laten allerlei criminelen lopen,’ zegt de oudste van de twee dienders. ‘Er zit weinig anders op, we hebben veel te weinig personeel.’ We hoeven niet te betalen voor de koffie en de lauwe, gefrituurde donuts op het plastic schaalpje. ‘Ze kennen ons,’ grapt de jongere. De oudere kijkt hem kwaad aan. ‘Ik bedoel, we komen hier vaker,’ herstelt hij.

‘Waar wil je nu heen?’ vraagt een van de agenten. Het is nog vroeg, Soechoemi komt langzaam tot leven. Ik vraag of er een museum open is. ‘Misschien die verrekte dierentuin,’ zegt de agent. Ze rijden de heuvels buiten de stad in en zetten me af bij een plek waar het naar apenstront ruikt. De jongste agent duwt een briefje met zijn telefoonnummer in mijn handen. ‘Bel me vanavond, dan roken we d’r ergens eentje. Je komt toch uit Nederland? Precies. Niet vergeten te bellen!’ De dienders rijden weg. Naast een levensgroot standbeeld van een aap hangt een bordje:

‘Abchazische Academie der Wetenschappen.
Onderzoeksinstituut voor experimentele pathologie
en therapie.’

Apen de ruimte in

Onder aan de trap van het complex snap ik het pas. Dit is geen dierentuin, maar een luguber laboratorium uit de tijd dat de wereld nog in de ban was van de eugenetica. Wanneer mensen net als planten geselecteerd en gekruist zouden worden, zou de mens-

heid vooruitkomen. In de Verenigde Staten werden hele groepen mensen gesteriliseerd en in nazi-Duitsland voerde Josef Mengele de meest verschrikkelijke experimenten uit op ‘minderwaardige’ volkeren. De Sovjet-Unie wilde de rest van de wereld te slim af zijn door een supermens te creëren. De gewone man is te slap en wordt gehinderd door zijn verstand. Een kruising tussen een mens en een grote aap zou dat probleem oplossen. Met een leger aan grote, sterke en vooral domme arbeiders zou de Sovjet-Unie het Westen gemakkelijk kunnen aftroeven. Het subtropische klimaat maakte Abchazië de ideale locatie voor de experimenten.

Busjes met toeristen rijden af en aan. Tussen de vervallen gebouwen woekeren allerlei subtropische planten. Wie de apen nog niet ruikt, kan ze des te meer horen. Ze krijsen en slaan met stokken tegen de spijlen van hun kooien. Schoolkinderen rennen fanatiek de versleten trappen op, ze struikelen over elkaar heen en willen als eerste een gekke bek naar een aap trekken. Terwijl de juf de laatste entreekaartjes afrekent, staan de eerste kinderen al voor een roestige kooi. De lokale bevolking doet goede zaken met de verkoop van popcorn, bladeren, fruit en nootjes als apenvoer.

Professor Vladimir Barkaja, al sinds 1961 verbonden aan het onderzoeksinstituut, loopt in witte jas langs de kooien. Hij haalt zijn schouders op wanneer ik vraag naar de toeristen, jengelende kinderen en de popcorn. ‘Popcorn kan niet zo veel kwaad, het is beter dan de apen worst en kaas geven.’ Dan draait hij zich om. ‘Maar natuurlijk zou het beter zijn wanneer het instituut gesloten was. Er gebeuren nare dingen. Soms komen kleine kinderen te dicht bij de kooien en krijgen ze een opdonder van een aap.’

Behalve dierenverzorgers, schoonmakers en een paar technici werken er 26 mensen in het laboratorium, verstopt voorbij de kooien waar de toeristen omheen lopen. Het is een vervallen gebouw van een paar verdiepingen. Hier lijkt het alsof de Sovjet-Unie nog bestaat. Er worden medische experimenten uitgevoerd, wetenschappers proberen de werking van lasers op apen te testen en ze zijn recentelijk begonnen met de nanotechnische toepassing van medicijnen. ‘Je moet begrijpen dat de tijden zijn veranderd.’

zegt Barkaja. ‘De wetenschap heeft geen aanzien meer en je krijgt hier een beroerd salaris. We sturen onze beste wetenschappers naar Moskou, maar die komen meestal niet meer terug.’

Deze speciale afdeling van de Abchazische Academie der Wetenschappen richt zich naast farmaceutisch onderzoek ook op de effecten van stress op apen. Tijdens de Abchazische onafhankelijkheidsoorlog in de periode 1992-1993 is het instituut zwaar beschoten, op bijna alle muren zijn de kogelgaten nog te zien. ‘Daarmee hadden we onderzoekstechnisch gezien goud in handen. Het was een ramp, want bijna al het personeel sloeg op de vlucht en er zijn ontzettend veel apen van de honger of de kou overleden, maar we hebben het gedrag van de overlevers goed kunnen bestuderen. Het lijkt erg op dat van de mens en we hebben onze observaties dan ook vergeleken met de beschikbare literatuur over de menselijke reacties tijdens de blokkade van Leningrad. Net als mensen worden apen zenuwachtig en verliezen ze haar. Pas jaren later, in 1996, begonnen ze er weer wat beter uit te zien en kwamen ze op gewicht.’

Tijdens de oorlog kwamen partizanen apen als trofeeën opeisen en zijn er groepen apen op de vlucht geslagen, die naar men zegt nog altijd in de bergen leven. Volgens de professor valt dat wel mee. ‘We hebben altijd een slechte pers gehad,’ legt hij uit. ‘De lokale kranten schrijven zelfs dat onze apen ’s nachts kippen stelen. Zo gek, je verzint het niet.’ Ook met de Nederlandse pers heeft het instituut een twijfelachtige relatie. ‘Ken je Astrid?’ is de eerste vraag die Vladimir Barkaja me stelt. ‘Dat moet wel, ze is een collega van je. Zo’n prachtige, blonde vrouw! Alleen is het met die documentaire van haar niet zo goed afgelopen.’ Filmmaakster Astrid Bussink produceerde in 2008 *De verloren kolonie*, een film over het instituut, die in een paar Nederlandse bioscopen te zien was en later werd uitgezonden op Holland Doc. Vladimir Barkaja zet zijn zware zonnebril af en kijkt langs een model van het menselijk DNA door de stoffige ramen naar buiten. ‘Er zaten veel, hoe noem je dat, moeilijke momenten in. Wij hadden juist het idee dat we met die film geld uit het Westen zouden krijgen, maar ze

hebben ons verhaal over de oorlog niet in de film meegenomen. Dat is erg jammer.'

'Ach, die lieve Vladimir,' schrijft Bussink me later in een e-mail. 'Natuurlijk is het teleurstellend voor ze dat ze niets aan de film hebben gehad, maar hoe we dat lab ook zouden hebben geportretteerd, het blijft heel ingewikkeld voor westerse investeerders om geld te steken in een gebied dat economisch en politiek nog zo wankel is.'

Dan staan er een paar jonge onderzoekers voor de deur van professor Barkaja. Hij is tevens de onderdirecteur van het instituut. Hij veert op. 'Kijk! Daar is de toekomst al! Er zijn tien jonge wetenschappers die we op weg helpen, vier van hen doen hier heel gedreven onderzoek. Zonder die specialisten waren we nergens meer.' Hij excuseert zich en we spreken later op de avond af op het pleintje aan de boulevard. Barkaja blijkt een gerespecteerd man in Soechoemi. De schakers aan het pleintje geven hem keurig een hand en voor de koffie hoeven we niet te betalen. 'Je begrijpt natuurlijk dat de periode na de oorlog ons hoogtepunt was. We organiseerden expedities naar het buitenland. Ons instituut was het visitekaartje van de stad. Uit de hele wereld kwamen wetenschappers op onze congressen af. We hadden in die tijd maar liefst vierduizend apen!' Ook de primaten die ze in de jaren tachtig de ruimte in schoten kwamen hiervandaan. In de winter van 1983 gingen Abrek en Bion de ruimte in, later gevolgd door Verni, Gordi, Jerosja en Drjoma, die later aan Fidel Castro cadeau werd gegeven. 'Maar we zijn nog het meest trots op Krosh,' legt Barkaja uit. 'Hij heeft terug op aarde nog voor nageslacht gezorgd.'

Het instituut is vooral bekend vanwege de experimenten in de jaren twintig en dertig, de hoogtijdagen van de eugenetica. 'Je moet begrijpen dat dit instituut het eerste in zijn soort in de wereld was. Toen de deuren in 1927 opengingen zag de wereld er anders uit. Het eugenetisch project stond onder leiding van de ijverige wetenschapper Ilja Ivanov, die toen nog verbonden was aan het Instituut Pasteur in Parijs. Hij insemineerde in voormalig Frans-Guinee vrouwtjeschimpansees met menselijk zaad en

stuurde die apen naar Soechoemi. Maar grote apen overleven zulke reizen niet. We hadden toen nog geen idee hoe primaten reageren op stress, vervoer en temperatuurverschillen. Van de twintig apen die op transport zijn gesteld, zijn er maar een paar levend aangekomen. Maar goed, van die experimenten is niets gekomen,' legt Barkaja geruststellend uit. Ik vraag of ze de experimenten ook andersom hebben gedaan, of er dus vrouwen met chimpanseezaad zijn geïnsemineerd. 'Dat kan bijna niet,' vertelt Barkaja. 'Er waren strenge voorschriften en ik heb nooit iets over zulke proeven kunnen vinden in de archieven. We mochten de lokale bevolking absoluut niet betrekken in de experimenten.' Toch blijft het een hardnekkig gerucht dat eens in de zoveel tijd in de Russische boulevardkranten opduikt. 'Weer die pers,' klaagt Barkaja. 'Ze schreven dat hier op bevel van Stalin robotten gemaakt werden en dat professor Ivanov bij zijn verbanning in 1937 een leger aan robotapen heeft meegenomen naar Kazachstan. Allemaal onzin.'

Nu zet het instituut de zinnen op nieuwe ruimtemissies. 'De Russische ruimteorganisatie Roskosmos werkt al geruime tijd aan het project Mars 500, waarbij apen op lange vluchten moeten samenwerken met een robot, iets waar natuurlijk een hoop training voor nodig is. We werken nu samen met het Lapinstituut, vlak over de grens in Sotsji. We hebben goede kansen.' Professor Lapin was de hoofdonderzoeker van het instituut vlak voor de onafhankelijkheidsoorlog. Lapin koos eieren voor zijn geld en vluchtte met een flink aantal apen de grens over naar Rusland. Barkaja ziet nog wel toekomst voor het instituut. 'We worden nu erkend door Rusland, ze helpen ons met de infrastructuur. Bovendien is het nu makkelijker om contact te zoeken met westerse universiteiten. Vroeger wilden die liever niets te maken hebben met een instituut in een oorlogsgebied. Nu slapen we rustiger. Ik weet het zeker: ooit vliegen onze apen naar Mars.'

Terug in het hotel neem ik een douche en bel ik Garik, de jongste agent. Hij haalt me gelijk op en rijdt me naar de rand van de stad. We slaan een zijweg vol brandnetels in, draaien een scherpe bocht langs een afgrond en staan plots op een uitkijkpost. Uit het

dashboard haalt hij een flinke zak groengele wiettoppen. Hij haalt de tabak uit een paar sigaretten en duwt met een tandenstoker de verkruimelde marihuana tot aan het filter. Langzaam valt de avond over de stad. Ik bel een paar collega's om te vragen of ze een kleine som noodgeld over kunnen maken en vergeet in de aangename wietdampen bijna dat ik de avond daarvoor nog beroofd ben. Urenlang staren we langs de stukgeschoten flats, naar de gezonken schepen en de straten waar de auto's met moeite over het gehavende wegdek rijden. Bomen en bloemen staan in bloei. Garik plukt een paar groene bananen voor me en rijdt me stapvoets terug naar het Turkse hotel.

‘Meneer! Of u dit nummer wilt bellen.’ De receptioniste die me eerder liefdevol verzorgde rent achter me aan met een klein papiertje. Ik bel het nummer met de telefoon op mijn kamer, die het toch blijkt te doen. ‘Meneer Koens?’ klinkt de stem aan de andere kant van de lijn. ‘Met de Nederlandse ambassade in Tbilisi. We hoorden dat u overvallen was.’ Ik mompel dat het wel meevalt. ‘Erg naar voor u. Maar wat we eigenlijk wilden weten, hebt u uw paspoort nog?’ Ik kijk in de koelkast. Het paspoort is ijskoud, maar het ligt er nog. ‘Mooi zo. Een hele geruststelling, meneer Koens. Als u dat was kwijtgeraakt was het nog een hele toer geweest. U begrijpt dat Abchazië diplomatiek gezien eigenlijk niet bestaat. Afijn, een fijne avond nog!’

De volgende dag heeft Jelle Brandt Corstius een Azerbeidzjaanse bank in Moskou zo gek gekregen om toch geld naar Abchazië te sturen. Ik teken voor de 12.000 roebel in een kantoortje aan de boulevard, betaal het hotel en stap in de eerste taxi terug naar Sotsji.

Abchazië en de onhaalbare Singaporestrategie

Een jaar later kom ik weer terug. Soechoemi is dan met Russisch geld een klein beetje opgeknapt. Op de meeste kruispunten staan gloednieuwe stoplichten en door de stad jagen grote SUV's met Moskouse kentekens. De Russische elite heeft Abchazië ontdekt.

Vooral de rijke lieden die bij de geheime dienst werken en dus het land niet uit mogen, kopen grote stukken land. Alle telefoonnummers van mijn vorige bezoek zijn waardeloos geworden, de regio heeft de Georgische code +995 verruild voor het Russische +7. Overal in het land is er nu een feilloze 3G-verbinding voor mobiele telefoons.

Aan de balie van het politiebureau herkent de receptioniste me meteen. Ze is een jaar of zestig en heeft knalpaars opgestoken haar. Haar kapsel zweeft tot zeker tien centimeter boven haar hoofd. Ze belt naar Garik, de nachtwaker. 'Hij is er weer, die Hollander!' zegt ze. Garik stormt de trap af en omhelst me. Ik krijg een rondleiding door het bureau en herken de potige kerels uit het hotel. Wanneer ik de 1000 roebel wil terugbetalen moet iedereen lachen. 'Ben je gek geworden! We hadden je nog veel meer geld moeten geven!' Het hele bureau zwaait me uit wanneer ik weer naar buiten loop.

In een kiosk koop ik een lokale krant en lees over de jonge Abchazische minister van Buitenlandse Zaken. Het lijkt me een onmogelijke baan, want zijn werkgebied omvat alleen maar Rusland, Venezuela, Nicaragua en het ministaatje Nauru in de Stille Zuidzee. Ik besluit de minister op te zoeken. En ik heb mazzel, want in het kantoorgebouw waar ik mijn visum moet registreren zit hij een paar meter bij me vandaan. Ministaatjes hebben ook voordelen. De complete Abchazische ambtenarij, van cultuurzaken tot de Belastingdienst, zit in een klein gebouw met een paar verdiepingen. Omdat de Abchazen eigenlijk zelf ook wel weten dat hun land niet bestaat, plakken ze het visum niet in je paspoort, maar krijg je het los mee. 'Er zijn de laatste tijd zo veel Nederlanders,' lacht het meisje van achter een bureau. 'We hadden er vorig jaar ook al een paar,' zegt ze. Ik bedenk dat ik daar een van ben. Misschien had ze die dag vrij. Ik loop op goed geluk bij de minister naar binnen, maar een blonde vrouw op hoge hakken werkt me snel de deur uit. 'Maxim heeft het heel erg druk, hij kan absoluut geen tijd vrijmaken,' zegt ze met een serieus gezicht. Geen buitenlandse betrekkingen en toch een drukke baan. Ik antwoord dat

ik het zelf even wil vragen. Maxim Gvinja, de 33-jarige minister, vertelt me dat hij best tijd heeft, maar alleen met me wil praten wanneer ik een officiële accreditatie op zak heb. Met Russische documenten neemt hij geen genoegen, ik moet naar een ander gebouw aan de overkant van de straat. 'Je hoeft alleen maar de hakken van de meisjes te volgen,' lacht hij.

Apsny-press, het Algemeen Abchazisch Persbureau, schrijft de accreditaties voor buitenlandse journalisten met potlood in een groot schrift. Nieuws is er die dag niet. Drie mensen zitten zich te vervelen in de redactiekamer. Een volwassen man kleurt een kleurplaat in. 'Je vrouw wil met je chatten,' zegt een jong meisje tegen de man. Hij gaat onwennig achter de computer zitten, zet een bril op en zoekt naar het toetsenbord waar zijn handen al op leunen. 'Waar dan?' roept hij. 'Hier?'

Het meisje moet hard lachen. 'Je moet typen!' roept ze.

'Ik zie verdomme niets,' roept de man. Hij staat op en loopt boos weg. Dan pas krijgt mijn perskaart een blauw stempel, en een paar minuten later mag ik alsnog aanschuiven bij de minister.

'In de voormalige Sovjet-Unie kiezen regeringsleiders vaak óf voor het Westen óf voor Rusland. Dat willen wij niet. Wij willen het zelf voor het zeggen hebben,' zegt Gvinja met een zucht. 'Daarom hebben we een breed, multivectoraal beleid. Dat wil zeggen, we richten ons niet alleen op Rusland, en we willen niet te veel met bevooroordeelde partners als de Europese Unie te maken hebben. Het is een kwestie van koorddansen.' Europa wil dan wel niets met Abchazië te maken hebben, Gvinja komt er graag. 'We hebben betere betrekkingen met het oude Europa. Landen als Frankrijk, Duitsland of Nederland. Het jonge Europa, de lidstaten die er nog niet zo lang bijhoren, staan nog onder enorme druk van de vs.' Op zijn Russische paspoort reist Gvinja door heel Europa, waaronder Nederland. 'Ik was er op uitnodiging van de RusPrix, een evenement dat de banden tussen Nederland en Rusland moet aanhalen. Zelfs al zijn zulke tripjes privé, ik moet altijd proberen zakenlieden en politici te spreken te krijgen. Het is ab-

surd dat Brussel alleen via Tbilisi met ons wil praten. We zijn formeel gezien nog altijd in staat van oorlog met Georgië. De EU zou ons juist moeten omarmen. We vragen niet om erkenning, maar een samenwerking zou nuttig zijn. Nu is ons land een zwart gat aan de Zwarte Zee, terwijl ik op school altijd leerde dat de Zwarte Zee een Europese zee is. Bovendien, waar blijft dat geld eigenlijk? Abchazië zou van de EU zo'n vier miljard euro krijgen voor de wederopbouw, maar wij hebben van Tbilisi slechts zo'n vier miljoen gezien. 1 procent, de rest zit blijkbaar nog in Georgië.' Waarom Europa miljarden zou investeren in Abchazië is mij een raadsel.

De belangrijkste handelspartner naast Rusland is Turkije geworden. Tussen de scheepswrakken in de haven meren af en toe grote Turkse handelsschepen aan en op informeel niveau zijn er volgens Gvinja goede betrekkingen. 'Natuurlijk zal Turkije ons nooit erkennen. Dat heeft voor hen allerlei consequenties, bijvoorbeeld in Nagorno-Karabach. De Turken willen rust en handel, eigenlijk wil ik dat ook.' Op de vergadertafel in zijn kabinet ligt een groot Boliviaans handgeweven tapijt. 'Dat was een cadeau,' zegt Gvinja. 'Als je goed kijkt zie je forellen. Dat daar is hun traditionele klederdracht en daar zie je een lama.' Een assistente komt naast hem zitten en beiden noteren ze 'Ontmoeting met journalist'. De assistente blijft een uur lang druk aantekeningen maken. 'Ik concentreer me vooral op Latijns-Amerika. We zijn bijna overal geweest de laatste paar jaar. Ik wil van Abchazië een hub maken voor de export van rum, vlees, koffie, thee en meer van dat soort zaken. Wanneer we de certificatie voor de export daarvan naar Rusland en de omringende landen in orde krijgen, hebben we goud in handen.' Daar is voorlopig weinig van te zien. Alle handelsgoederen komen rechtstreeks de Russische grens over, er is geen internationaal bedrijf dat in Soechoemi een filiaal durft te openen. 'Zo jammer, want we hebben veel potentie,' meent Gvinja. 'Zolang er stabiliteit is groeit de economie, en met de juiste instelling kunnen we een soort Singapore worden. In geen enkel land in de voormalige Sovjet-Unie kunnen regels zo gemakkelijk worden aangepast als bij ons!'

Daags na de erkenning door het eilandenstaatje Nauru schrijft een Russische krant dat er een bedrag van vijftig miljoen dollar mee was gemoeid. ‘Dat kan gewoon niet kloppen,’ zegt Gvinja. ‘Reken maar uit. Op Nauru wonen maar heel weinig mensen en met zo’n smak geld zou niemand daar meer hoeven te werken. Rusland heeft gewoon een lening aan het noodlijdende eilandstaatje gegeven, en als dank hebben ze ons land erkend.’ Ook Nicaragua kreeg een fikse Russische lening en erkende de onafhankelijkheid van het ministaatje tussen de palmbomen. ‘Vroeger kwam de Amerikaanse ambassadeur hier graag,’ legt Gvinja uit. ‘Maar na de Russische oorlog met Georgië over Zuid-Ossetië in 2008 is dat veranderd. Nu willen ze onze dollars. Internationale transacties die wij verhandelen worden door de Amerikanen bevroren. Maar geloof me, op termijn moet ook Amerika ons erkennen. We werken er nu hard aan om binnen een paar jaar een flinke waslijst met erkenningen te hebben.’ Een keer in de zo veel tijd duiken er geruchten op dat bijvoorbeeld San Marino op het punt staat te tekenen, maar bijna altijd blijkt het op het laatste moment niet waar.

Naar Georgië durft Gvinja niet. ‘Ik weet zeker dat ze me daar als separatist zullen oppakken en voor lange tijd de cel in slingeren.’ Toch heeft hij veel vrienden in het buurland en kent hij president Saakasjvili uit de tijd dat ook hij in de Verenigde Staten allerlei seminars en trainingen volgde voor *future leaders* uit de toenmalige Sovjet-Unie. ‘Het kan vreemd lopen,’ lacht Gvinja. ‘Hij is nu de gevierde president, ik ben niemand.’

‘U bent toch minister, Maxim?’ zegt de hoogblonde assistente met een stem die een klein beetje overslaat.

‘Ik ben maar minister geworden,’ zegt hij. ‘Ik werk hier gewoon.’

De geboorte van de mens

Ik heb het al drie keer overgeschreven maar blijf het verkeerd uitspreken. Adzjoebzja. Taxichauffeurs begrijpen me niet, de bestuurders van minibuses zuchten en halen hun schouders op.

Wanneer ik op het punt sta terug naar huis te lopen, stopt er een spierwitte jeep van een Deense hulporganisatie. Een lachende man heeft drie dronken vrienden op de achterbank. 'Je bent vast verdwaald, ik rij toch maar wat in de rondte. Waar moet je heen?'

'Abzjoeibadings,' zeg ik.

'Stap maar in!'

We rijden langs de oude spoorweg, langs nog meer troosteloze flats en iets wat op een haven lijkt. Sommige appartementen hebben geen muren, in andere worden vuurtjes gestookt omdat de verwarming is afgesloten. De chauffeur moet een paar keer op de rem trappen om koeien te ontwijken. Het lijkt alsof de tijd soms wel vijftig jaar heeft stilgestaan. De sanatoria zijn schimmen uit het verleden. Alle kansen zijn verkeken. 'Ken je die Russische anekdote over het kind met de twee ballonnen?' vraagt de chauffeur. 'Het is het verhaal van Abchazië. Het kind had twee ballonnen en even later waren ze beide weg. "Waar zijn je ballonnen, jochie?" vraagt iemand.

"Eentje ben ik kwijtgeraakt, de ander ging kapot."

De hele auto lacht, pas maanden later zie ik de tragiek van het verhaal in. 'Kom je uit Denemarken?' vraagt de chauffeur van de hulporganisatie. Ik leg uit dat Nederland en Denemarken als twee druppels water op elkaar lijken. Na een half uur stopt de chauffeur bij een weiland waar in de avondschemering de damp van de grond slaat. 'Adzjoebzja is een paar kilometer verderop, maar je kunt beter hier overnachten. Daar in de verte staat een sanatorium, hier heb je de zwavelbaden. Veel plezier!'

Een paar oude vrouwen kijken toe hoe jongeren in modderstroompjes en onder kletterende fonteinen plezier hebben. De zwaveldampen slaan op je keel, maar na verloop van tijd merk je weinig meer van de lucht, die nog het meest op gefruite uien lijkt. Ik hang mijn kleren over een hek en loop naar een waterstraal die van een meter of tien naar beneden slaat. 'En wat dacht je van betalen!' roept een van de vrouwen. Ze hebben zich het weiland toegeëigend en vragen 100 roebel entree. Ik zeg dat ik het morgen kom betalen.

De volgende ochtend lift ik naar Adzjoebzja, het dorpje dat dankzij een kort verhaal van Sovjetschrijver Maksim Gorki wereldberoemd is geworden. In *De geboorte van de mens* zit de schrijver in de herfst tussen de kabbelende Zwarte Zee en het torenhoge Kaukasusgebergte en volgt een groep arme lieden die te voet naar Osjamsjira lopen. Plots hoort hij een onmiskenbaar gekreun en is hij getuige van de geboorte van een jongetje. De schrijver met de karakteristieke snor bijt de navelstreng door, wast het kind en kijkt in de gelukkige ogen van de jonge moeder, die al haar kracht verzamelt en doorloopt richting de rest van de groep.

Het ziekenhuis van Adzjoebzja kreeg een spierwit standbeeld van een fiere moeder met een kind. Het is nu verlaten, de deuren en ramen zijn ingetrapt, brandnetels en bereklauw hebben bezit van de zalen genomen. Aan de andere kant van de weg ligt het oorlogsmonument: een ereveld zoals in alle andere dorpen in de voormalige Sovjet-Unie. Boven een verzameling portretfoto's staat in oranje letters: 'Lang leve de helden van '41-'45'. Het onkruid woekert over de graven, de eeuwige vlam is gedoofd en er dartelen een paar jonge stiertjes vrolijk rond. Alleen de politiepost is bemand. De agenten die de auto's inspecteren, runnen ook een klein winkeltje.

Er wonen nu nog maar een handjevol mensen in Adzjoebzja, terwijl het een paar decennia geleden nog de belangrijkste nederzetting was voor de Afro-Abchazen, de benaming voor een minderheid waarbij de meeste Russen vol ongeloof in de lach schieten. Uit de verschillende Kaukasusoorlogen zijn talloze aantekeningen te vinden van doodsbanne regimenten Russische soldaten die hallucineerden en 'gewapende negers' zagen. Verhalen over Afro-Abchazen zijn populair op internet, waarop nog altijd historische documenten met foto's van zwarte mannen in Tsjerkessisch ornaat circuleren. 'Photoshop!' is de meest voorkomende reactie. Volgens verschillende bronnen hebben de Afro-Abchazen wel degelijk bestaan. Ze spraken vloeiend Abchazisch en zagen zichzelf als echte Abchazen. De legendes zijn ronduit fascinerend. Zoals andere Europese prinses zou een Georgische prins

een schip met slaven hebben besteld. De levering liep echter in het honderd toen de Afrikanen in de haven van Soechoemi werden aangevallen door de plaatselijke bevolking en op de vlucht sloegen. Sommige historici menen dat de 'Kaukasusnegers' naar het hof van Peter de Grote in Sint-Petersburg zouden zijn verscheept, maar niet konden wennen aan het kille klimaat in de toenmalige hoofdstad, gratie kregen en zich in het meest zuidelijke deel van het Russische rijk vestigden.

Een ranke, oudere vrouw met een lang gezicht, fijne trekken en grijs haar loopt met een kruiwagen voorbij. Langs een bospaadje staat een molen. Zonder wieken, want sinds de elektrificatie in de Sovjettijd werkt de maalsteen op stroom. 'Natuurlijk waren er hier veel donkere mannen,' zegt Manana, die met een zucht de kruiwagen laat neerploffen. 'Maar sinds die oorlog is iedereen vertrokken. Volgens mij is er nog een vrouw met een donker tintje, die werkt in Soechoemi.' Volgens de molenaar is die vrouw drie jaar geleden overleden. 'Welja,' zegt Manana. 'En zo gaat ons dorp ten onder.' Ik bied aan de zware kruiwagen vol meel over te nemen. Langs de kleine paadjes struikel je over de vruchten. Frambozen, bosbessen, vijgen, peren, appels, citroenen en bananen, overal groeit fruit.

'Wil je koffie of thee?' vraagt Manana.

'Koffie,' zeg ik.

'Dat dacht ik al,' zucht ze. 'Dan moet ik roosteren.' Ze haalt uit een zak in de bijkeuken een hand koffiebonen en roostert ze langzaam in een koekenpan. In de woonkamer staat een kleine televisie op maximaal volume. Op het Russische eerste kanaal gaat het, zoals altijd, over president Dimitri Medvedev en premier Vladimir Poetin, de Batman en Robin van de Russische politiek. 'Dat zijn eerlijke mensen, of zie ik dat verkeerd?' vraagt Manana. 'Hadden wij maar een Poetin in Abchazië, dan kwam het vast wel goed hier. Zie je niet hoe arm ik woon? Het is een schande. In Rusland is het toch allemaal veel beter?' Ik aarzel, maar leg toch uit dat dat wel meevalt. 'Het is jammer dat er tegenwoordig niet meer zo veel mensen God vrezen,' besluit mijn gastvrouw. Het huis is na-

genoeg leeg, Manana woont alleen. Ik drink van de koffie en krijg een sigaret die we op de enorme veranda wegroken. Hier en daar hangen wat oude foto's.

'De Sovjettijd was hier waarschijnlijk vrolijker,' vraag ik voorzichtig.

'Reken maar! O, wat hadden we het toen goed. Toen hadden we in ons dorp zelfs een restaurant! En ik had een meubelzaak, alles ging goed. En toen was het oorlog en woonde we plots in het bos.' Het is 22 jaar geleden, maar Manana vertelt alsof het gisteren was. 'De Georgiërs kwamen. We zagen ze in de verte. Het begon allemaal op 14 augustus, iedereen rende op blote voeten het bos in en daar hebben we een jaar doorgebracht. Ook de winter. Terwijl wij doodvroren zaten de Georgiërs in onze huizen. Soms kregen we wat te eten, maar we hadden het slecht. Onze jongens hielden zich sterk, maar wat hadden ze een honger! En die sneeuw, die verdomde sneeuw, er lag toen wel een meter.'

In de woonkamer staat een kast met een foto van een peuter in camouflagekleding. Hij draagt een arsenaal aan pistolen. 'Dat is Timoer, mijn neefje,' legt Manana uit. 'Nog maar een paar jaar geleden gemaakt, maar hij wil ook soldaat worden, net als zijn vader.' Dan verontschuldigt Manana zich plotseling. 'Hij heet natuurlijk Timér, Timoer is Russisch. Ze waren creatief, die soldaten van ons. Ze hadden geen wapens, dus drukten ze die vuile Georgiërs het bos in en schoten ze hen met hun eigen wapens neer. Of we maakten ze zelf. Bij de chemische fabriek verderop werden provisorische bommen in elkaar gezet. De hemel zij geprezen dat mijn huis nog overeind stond. Na de oorlog had ik overal zin in, nu ben ik eigenlijk al overleden. Ik ben 55 jaar oud, wat wil je nog meer? Mijn leven is al gedaan.' Tranen rollen over haar wangen terwijl ik in de tuin naar de mandarijnen, pepers, tomaten en de hazelnootbomen kijk. De hazelnoten zijn geplukt, boven een vuurtje van maiskolven worden de pepers gerookt. 'Waarom blijf je niet een paar dagen?' vraagt Manana. 'Ik krijg nooit bezoek.' Ik leg uit dat ik die avond nog naar Soechoemi moet. Ik krijg een zakje met geroosterde pepers mee. 'Lekker op

brood,' zegt ze. Ik zwaai tot het huis in de bloeiende natuur verdwenen is.

Moord

Wanneer ik de volgende middag voor een kop mierzoete koffie aanschuif in het kleine café aan de kade is Adgoers vrouw Esmazenuwachtig. Ze eet nerveus een bord met sliertjes gerookte kaas en bijt op haar nagels. Ze weet niet waar ze moet kijken. Een oudere vrouw doet de bediening. Adgoer is ergens verderop aan het vissen. 'Die ene kerel daar aan tafel was ooit een klasgenoot van Adgoer. Daarom mag ik 'm niet wegsturen,' fluistert ze. 'Die klasgenoten komen weleens vaker, maar ze betalen nooit als ik alleen ben. Als Adgoer straks terugkomt vallen er klappen.' Ze peuzelt van haar kaas. 'Je spreekt toch Frans?' vraagt ze. Ik knik. '*Ces hommes là, ils ont jusque tué quelqu'un. Maintenant il se repose, demain il y a encore un jour comme ça.*' In vloeiend Frans, dat verder niemand in Abchazië spreekt, legt ze uit dat er een stel moordenaars aan tafel zitten. 'Ik weet niet wat ze in hun schild voeren, maar het zijn criminelen. Je hoort het, je ziet het en je voelt het aan alles. En ze zitten bij mij aan tafel, ze drinken mijn koffie. Het is verschrikkelijk. Wil je gerookte kaas?'

Wanneer Esmazenuwachtig opstaat om de afwas te doen roepen de mannen haar. Ze laat zich niet kennen en stuurt de bediende op hen af. Ze willen meer wijn. Met een wanhopig gezicht haalt ze een andere fles uit de keuken. Ik ga een tafel verderop zitten, pak mijn telefoon en schrijf een aantal denkbeeldige sms'jes om niet de indruk te wekken dat ik het gezelschap afluister. Het zijn zes mannen, af en toe staat een oudere man op om telefoontjes te plegen. Ze dragen stuk voor stuk zwarte kleding, en hoewel het de hele dag al regent hebben er vier een zonnebril op. Ze schamen zich nergens voor, lachen elkaar uit en spreken vloeiende *mat*, de Russische krachtwoordentaal die linguïsten al jaren fascineert.

'Wat een geneuk allemaal,' zegt de oudste van het gezelschap. 'Als ik verdomme zo'n opdracht krijg is het een kwestie van afre-

kenen met zo'n hoerenjong. Jullie draaien er als wijven omheen, verdomme. Wie naait hier wie nu eigenlijk?' Een lange, slungelige jongen, een van de twee zonder zonnebril, heeft trillende handen. 'Kijk eens naar die klootzak, zit te bibberen alsof-ie, de hoer, verdomme net uit de kleuterschool komt.' Iedereen lacht.

De jongen bijt van zich af. 'Ik durf het verdomme ten minste, klootzakken! Die hond keek me lang aan. En wat had ik er godvergeten mee te maken?'

Een ander doet z'n zonnebril af en kijkt de oudste lang aan. 'Je moet je niet in je bek laten neuken,' zegt hij. De rest knikt. Wanneer een oudere man langskomt, staat iedereen op om hem een handje te geven. Hij vraagt of hij bij mij aan tafel mag zitten, ik knik. Niemand praat meer tot de man aan mijn tafel het woord neemt. 'Jullie hoeven nergens over op te scheppen,' zegt hij. 'Maar ik heb gehoord dat het gelukt is. Dat werd tijd. Drink je koffie op en sodeflikker allemaal een eind op.'

Wanneer iedereen weg is kom ik weer bij Esmā zitten. Alleen de lange jongen staat nog verderop op straat, hij voert een lang telefoongesprek en geef een straathond die voorbijloopt een harde schop. Het beest rent jankend met de staart tussen de poten over de boulevard. 'Dat zijn het,' zegt Esmā. 'Honden. Het zijn geen mensen. Ze oordelen over het leven van anderen alsof het niets waard is. Ze denken dat ze alles kunnen maken. Vandaag hebben ze een miljoen roebel, maar het zijn hun centen niet. Morgen hebben ze geen halve roebel meer over. Ze leven in een criminele droom. Honden zijn het, meer niet.'

Als Adgoer terugkomt, vertelt ze het hele verhaal. Iedereen krijgt een bordje met gerookte kaasslierten. Esmā kijkt me indringend aan. 'En jij denkt dat dit een uitzondering is. Dit is de standaard, zo gaat het hier. Wat een leven. Al die klootzakken in die dure auto's, ze verdienen allemaal zo hun geld. In Abchazië heeft iedereen vuile handen.' De volgende dag is de moord het gesprek van de dag. Net buiten zijn moskee is in Goedauta, de tweede stad van Abchazië, de imam op klaarlichte dag doodgeschoten. Volgens de meeste mensen gaat het om een afrekening.

De klungelige jongen met de trillende handen rijdt even later in een fonkelnieuwe Mercedes door de Leninstraat. Zijn handen omklemmen ferm het stuur, hij kijkt me bij het stoplicht lang en indringend aan.

De datsja van de dictator

Op het kruispunt bij de afslag Mysra staan vier politieagenten. Ze zwaaien verveeld met hun zwart-witte aanwijsstokken en houden af en toe auto's aan. Het is de doorgaande kustweg die naar Soechoemi voert, maar niemand neemt de afslag naar Mysra, dat volgens een enorm bord veertien kilometer verderop ligt. Ik probeer die kant op te liften. Na een half uur krijgen de agenten medelijden en brengen ze me een handje zonnebloempitten. 'Je moet zeker naar de datsja,' zegt de agent. Hij heeft een enorme pet op. 'Ik kan hier niet weg, anders had ik je wel gebracht. Over zes uur is mijn dienst afgelopen, dan breng ik je wel. Maar er komt vast nog wel een bus met toeristen voorbij.' Een uur later stopt er een bus vol Russische toeristen op leeftijd. Een oudere man met een spierwitte snor is de gids. Hij vertelt onderweg over de oorlog en de geschiedenis van Abchazië en legt de Russen uit waarom zijn land niets met Georgië van doen wil hebben. Sommige toeristen hebben hun pyjama's nog aan, andere lopen in zwemkleding. Alleen een dikke vrouw luistert naar wat de gids te vertellen heeft. 'Het is pas sinds een jaar of zes dat we hier weer toeristen mee naartoe nemen,' zegt de gids met een dreiging in zijn stem. Nu luistert de hele bus. 'Het was verschrikkelijk gevaarlijk hier. En altijd maar het gevaar dat de oorlog terugkomt. Nu we Russische bescherming hebben is dat voorbij,' zegt hij. 'Ik hoop dat het weer zo gaat worden als in de Sovjet-Unie. Toen hadden we altijd toeristen en was iedereen gelukkig,' zegt hij. De dikke vrouw knikt. De hele bus mijmert, eigenlijk wil iedereen de Sovjet-Unie terug.

De gids legt uit dat hij de Russen dankbaar is. 'Jullie kijken vast allemaal televisie, dus jullie weten wel wat voor gek die Georgische president is. Ik noem die Saakasjvili maar de nieuwe Hitler

van de Kaukasus. Hij zegt wel dat zijn land er goed voor staat, maar in werkelijkheid hebben ze daar geen droog brood te vreten.' Ik heb die nacht slecht geslapen en werp tegen dat het in Georgië zo slecht nog niet is. De vakantiegangers kijken met open mond. Nog nooit heeft iemand de gids tegengesproken, zeker niet een lifter. 'En waar kom jij dan wel niet vandaan?' vraagt de gids, die mijn accent probeert te plaatsen. 'Uit de Baltische staten zeker? Ik kom jullie toch ook niet de les lezen over jullie geschiedenis? Jij hebt de oorlog niet meegemaakt, je hebt je nergens mee te bemoeien.' Ik blijf met hem ruziën tot het busje steil tegen een heuvel opklimt en bij een wit pensioonaat voorrijdt. De toeristen dringen voor bij de liften, ze zijn nog net op tijd voor de lunch. Behalve het sanatorium en een kiezelstrand is er niets in Mysra. Vanuit de eetzaal kijk je eindeloos ver over de Zwarte Zee, de lucht is er brandschoon. Geen wonder dat Jozef Stalin juist hier zijn buitenverblijf liet optrekken. Het uitzicht is zo overdonderend dat ik het buffet aan me voorbij laat gaan.

'Heb jij geen honger? Hop! In de rij en prikken met die vork van je!' roept de gids met de snor. Ik leg uit dat ik voor Stalins datsjaba ben gekomen. 'Heb je dan een afspraak met Valeri?' vraagt hij.

'Nog niet,' zeg ik, en ik schrijf snel de naam Valeri in mijn notitieblokje.

'Ik bel hem wel even, ga jij alvast maar naar beneden. Je moet dat roestige hek langs tot je bij de ingang komt. Kan niet missen.' De gids geeft me een hand, ik loop langs het trappenhuis alle verdiepingen naar beneden.

Het buitenverblijf van de Sovjetleider is een gigantisch terrein met allerlei geheime gangen, wachtposten, opritten en een enorme omheining. Door het telefoontje en het noemen van de naam Valeri kan ik probleemloos naar binnen. Het Abchazische leger heeft het er voor het zeggen en de meeste journalisten moeten bij de poort weer rechtsomkeert maken. Na een half uur lopen kom ik bij de hoofdingang. Een vrolijke soldaat wacht me op. 'Jij bent het zeker, niet?' Hij belt iemand en roept enthousiast dat er bezoek is. Er zal weinig saaier zijn dan midden in een afgesloten bos